

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента Дякова Святослава Івановича про дисертаційну роботу та автореферат Горбатько Катерини Миколаївни «Формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження. У ході підготовки та організації ведення Операції об'єднаних сил на Сході країни, особливої уваги набувають питання, які пов'язані з формуванням професійно-психологічної компетентності (ППК) майбутніх офіцерів-прикордонників. У Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) визначено основні напрями модернізації системи фахової підготовки персоналу, які передбачають упровадження європейських стандартів, урахування сучасних загроз прикордонній безпеці, а також формування психологічної готовності офіцерів-прикордонників до дій у кризових ситуаціях, оскільки їхня оперативно-службова діяльність передбачає крім певних психологічних професійних якостей ще й досить широкий спектр психологічних знань, умінь і навичок для грамотного й раціонального виконання службових завдань і взаємодії на різних рівнях управління.

Як показує практика організації та несення прикордонної служби, успішність виконання бойових та службово-оперативних завдань, здоров'я і життя прикордонного патруля (підрозділу) доволі часто залежить від рівня ППК офіцерів, які повинні вміти оперативно відтворювати знання і вміння, аналітично мислити, володіти ситуацією і компетентно діяти та управляти підлеглим особовим складом у складних та нестандартних ситуаціях.

Тому сьогодні, в умовах ведення гібридної війни, Державній прикордонній службі України потрібні такі офіцерські кадри, які вміють самостійно орієнтуватися в швидко мінливій тактичній обстановці, адекватно оцінювати її, приймати виважені й раціональні рішення та володіти сучасними тактиками та стратегіями організації оперативно-службової діяльності

№	Вх. №
9	1964
02	25 20 18 р.
ВІСІП ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
НАДПСУ ім. Б.Хмельницького	

(прикордонна служба, прикордонний контроль, оперативно-розшукова діяльність тощо).

Відтак, майбутні офіцери - прикордонники вже під час навчання повинні бути зорієнтовані на формування психологічної стійкості, демократичні управлінські пріоритети, готуватися до актуалізації та саморозвитку теоретичних знань спеціальних умінь та практичних навичок щодо захисту кордонів нашої держави.

Саме тому проблематика формування ППК майбутніх офіцерів - прикордонників стала предметом авторського дослідження, яке проводилось відповідно до плану наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького в межах науково-дослідної роботи «Професійна психологічна компетентність» шифр «215-0088 І», що також свідчить про актуальність і значущість досліджуваної теми.

З огляду на наведені аргументи, наукові пошуки Горбатько Катерини Миколаївни мають як теоретичне, так і практичне значення, адже дозволяють змістовно й цілісно охарактеризувати проблему формування ППК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки у ВВНЗ.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні та їх достовірність. Насамперед констатуємо той факт, що дисертаційне дослідження К. М. Горбатько спрямоване на розв'язання виявлених суперечностей. Проведений аналіз основного змісту дисертаційного дослідження дає нам підстави стверджувати, що автором чітко визначено всі основні структурні компоненти дисертації: об'єкт, предмет, мету, завдання, а також представлена інформація про наукову новизну, теоретичне та практичне значення наукової роботи.

З огляду на зміст дисертаційного дослідження підтверджуємо, що всі поставлені завдання послідовно розв'язані, про що засвідчують логічні та чіткі висновки. Обрані та застосовані наукові методи дослідження (теоретичні,

емпіричні, методи математичної статистики) адекватні поставленій меті та повною мірою забезпечують вірогідність отриманих автором наукових результатів.

Структура дисертаційного дослідження відзначається продуманістю, логічністю та доволі чітко структурована на три розділи, які забезпечують реалізацію поставленої мети.

Так, у **першому розділі** автор ґрунтовно висвітлила теоретичні основи формування ППК, розкриває сутність поняття «професійно-психологічна компетентність офіцера-прикордонника», її структуру та особливості змісту.

На нашу думку, науково значущим є проведений педагогічний аналіз видів ППК офіцера-прикордонника, результати якого є дотичними з підходами вітчизняних науковців до визначення «професійно-психологічної компетентності офіцера-прикордонника» як оснóвної наукової дефініції дослідження.

Науково обґрунтованим вважаємо підхід науковця до визначення чотирьох компонентів, що формують структуру ППК офіцера-прикордонника, а саме: мотиваційно-особистісного (визначає вибіркову спрямованість на професійно-психологічну діяльність, охоплює також необхідні для ефективного виконання завдань оперативно-службової діяльності професійні якості, зокрема спостережливість та уважність); гностичного (система психологічних знань, необхідних майбутньому офіцеру для успішної професійної діяльності); регулятивного (спеціальні вміння й навички психологічного характеру, безпосередньо пов'язані з професійною діяльністю); рефлексивно-статусного (рівень розвитку самооцінки, умінь здійснювати емоційно-вольову регуляцію поведінки, самоконтроль та саморегуляцію).

Позитивно оцінюємо те, що вже на початку **другого** розділу дисертаційного дослідження автором було розроблено методикку проведення експерименту яка передбачає три його основних етапи.

На першому етапі обґрунтовано вихідні науково-методичні позиції дослідження, вивчено літературу з проблеми формування ППК, сформовано

науковий апарат дослідження, розроблено робочий план експерименту. Під час цього етапу було розроблено критерії і показники, які дозволяють оцінювати ефективність процесу формування ППК, а також проведено констатувальний експеримент першого порядку.

На другому етапі здійснено обґрунтування й експериментальну перевірку педагогічних умов формування ППК у курсантів під час формувального етапу педагогічного експерименту, а також з'ясовано динаміку змін у сформованості цієї властивості.

На третьому етапі проведено коригування основних положень дослідження, узагальнено і систематизовано його матеріали, сформульовано та проаналізовано в якісному та кількісному аспектах висновки, узагальнено отримані наукові результати, а також розроблено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування ППК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Цікавим вважаємо підхід Катерини Миколаївни до вибору критеріїв (особистісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-вольовий) та показників ППК. Підтримуємо також авторське бачення основних підходів до виокремлення трьох рівнів сформованості ППК.

Третій розділ дисертаційного дослідження здобувач присвятила визначенню організаційно-педагогічних умов формування ППК майбутніх офіцерів-прикордонників та педагогічному моделюванню цього процесу.

Так, у ході дослідження К.М. Горбатько виважено підійшла до характеристики таких чотирьох педагогічних умов:

організація фахової підготовки на засадах компетентнісного підходу з урахуванням моделі сучасного офіцера ДПСУ;

впровадження в освітній процес додаткового спеціального навчального курсу з ідентифікації особи й аналізу ризиків під час пропуску осіб через державний кордон;

використання сучасних методів навчання, що базуються на аналізі досвіду діяльності офіцерів органів охорони державного кордону;

регулярний моніторинг якості сформованості у майбутніх офіцерів-прикордонників професійно-психологічної компетентності

У подальшому, автором наголошено на тому, що кожна з організаційно-педагогічних умов має вагомий вплив на стан сформованості показників конкретного компоненту ППК, однак всі вони реалізовувалися комплексно, цілісно та системно в освітньому процесі ВВНЗ. Вважаємо за доцільне солідаризуватися із здобувачем у тому, що запропоновані умови дійсно мають статистично достовірний вплив на формування ППК майбутніх офіцерів-прикордонників.

Значущим у контексті реалізації поставлених у дисертаційному дослідженні завдань, вважаємо запропонований автором підхід до використання педагогічного моделювання, у результаті якого було розроблено та впроваджено в освітній процес структурно-функціональну модель формування ППК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки, яка включає мету, завдання, етапи, принципи, методи, форми й засоби роботи, яка є графічно зображеною у дисертації (рис. 3.1 с. 145). Такий підхід розцінюємо у якості позитивного свідчення високого рівня практичних умінь здобувача у використанні процедури педагогічного моделювання.

Також імпонують виважені наукові підходи щодо характеристики практичних шляхів впровадження організаційно-педагогічних умов формування ППК офіцерів-прикордонників та те, як саме висвітлено організацію експериментального дослідження і здійснено аналіз отриманих результатів.

Науково значущим вважаємо те, що К. М. Горбатько продемонструвала уміння використовувати методи математичної статистики задля якісного аналізу отриманих експериментальних даних. Статистичну значущість виявлених у результаті аналізу змін у рівнях сформованості професійно-психологічної компетентності курсантів ЕГ і КГ підтверджено відповідною математичною обробкою за допомогою критерію Колмогорова-Смірнова.

Слід також відзначити, що представлені у дисертаційному дослідженні таблиці та рисунки, а також додатки суттєво підвищують сприймання наукової інформації та збільшують цінність проведеної роботи. Чіткі та логічно структуровані висновки до кожного розділу, а також обґрунтовані та виважені загальні висновки свідчать про високий рівень професійної компетентності здобувача як педагога-науковця.

У загальному відзначаємо високий науковий і методичний рівень дисертаційного дослідження Горбатько Катерини Миколаївни. Безперечною цінністю дисертаційної роботи є **наукова новизна одержаних результатів**. Зокрема, *вперше в педагогічній теорії визначено і обґрунтовано* педагогічні умови формування ППК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки (організація фахової підготовки на засадах компетентнісного підходу з урахуванням моделі сучасного офіцера ДПСУ; впровадження в освітній процес додаткового спеціального навчального курсу з ідентифікації особи й аналізу ризиків під час пропуску осіб через державний кордон; використання сучасних методів навчання, що базуються на аналізі досвіду діяльності офіцерів органів охорони державного кордону; регулярний моніторинг якості сформованості у майбутніх офіцерів-прикордонників професійно-психологічної компетентності); розроблено структурно-функціональну модель формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки, яка включає мету, завдання, етапи, принципи, методи, форми й засоби навчання;

У процесі дослідження К. М. Горбатько зуміла *удосконалити* діагностичний апарат для з'ясування стану сформованості професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників за рахунок використання критеріїв (особистісного, когнітивного, операційно-діяльнісного і рефлексивно-вольового), їхніх показників і характеристики рівнів (низького, середнього і високого);.

Як суттєвий авторський здобуток розцінюємо й те, що *подальшого розвитку* набуло розуміння сутності понять «фахова підготовка майбутніх

офіцерів» та «професійно-психологічна компетентність офіцера-прикордонника», що охоплюють систему професійно-психологічних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які забезпечують ефективне управління персоналом, запобігання і вирішення конфліктів, виконання завдань оперативно-службової діяльності з охорони державного кордону.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблено методику виявлення рівнів сформованості ППК майбутніх офіцерів-прикордонників, а також методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування ППК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Крім того, форми і методи формування ППК майбутніх офіцерів-прикордонників, а також відповідне навчально-методичне забезпечення було використано при розробці спеціального навчального курсу «Ідентифікація і перевірка осіб у пунктах пропуску» для підвищення кваліфікації персоналу ДПСУ.

Матеріали дослідження можуть бути використані у ВВНЗ силових і правоохоронних відомств України для розробки нормативно-методичних документів із метою підвищення рівня готовності офіцерського складу до професійної діяльності, а також на курсах перепідготовки і підвищення кваліфікації офіцерського складу.

Наукові результати **достатньо повно** відображені у різноманітних публікаціях та методичних рекомендаціях, а саме за темою дисертації опубліковано 13 одноосібних публікацій автора, з яких 7 відображають основні наукові результати дисертації, 5 – апробаційного характеру. Матеріали дослідження доповідалися та отримали схвальні відгуки під час роботи міжнародних та всеукраїнських конференцій.

Відзначаючи позитивні напрацювання та здобутки автора під час вирішення досліджуваної проблематики, вважаємо за доцільне звернути увагу на певні **недоліки та дискусійні моменти**:

1. На с. 55 дисертації психолого-ідентифікаційна компетентність розглядається автором як складова професійно-психологічної компетентності офіцера-прикордонника, хоча на наш погляд, доцільніше було б її розглянути як одну із компетенцій ППК, адже одна компетентність не може бути складовою іншої.

2. Відповідно до результатів проведеного у першому розділі дисертації аналізу, поглядів вітчизняних вчених (с. 42–44) щодо місця і ролі компетенцій як основних складових компетентності, автору доцільно було сформулювати (запропонувати) авторські компетенції як структурні компоненти ППК.

3. Зважаючи на те, що розроблена структурно-функціональна модель формування ППК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки визначена автором як наукова новизна одержаних результатів, автору доцільно було відобразити її в авторефераті, наприклад за рахунок оптимізації змісту висновків (пп 2 та пп 3, обсяг яких займає майже дві сторінки автореферату (с. 13-15)).

4. На с. 145 дисертації у змісті структурно-функціональної моделі (рис. 1.3) результатом формування професійно-психологічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки зазначено – позитивну динаміку сформованості ППК, на нашу думку, враховуючи обґрунтовані у дослідженні рівні сформованості ППК майбутніх офіцерів-прикордонників результатом такого процесу доцільніше вважати досягнення одного з таких рівнів (високого або середнього).

5. В авторефераті (с. 8) зазначено, що „...викладачі не завжди використовують положення компетентнісного підходу та моделі сучасного офіцера ДПСУ...”, але автором не конкретизовано які саме положення та складові моделі не використовуються в освітній діяльності і що потрібно зробити для їх застосування у ході формування ППК майбутнього офіцера-прикордонника.

6. Доказовість отриманих у роботі наукових результатів була б ще більш аргументованою якщо б у дисертації був висвітлений досвід набутий прикордонниками у ході організації та несення прикордонної служби, здійснення прикордонного контролю та оперативно-розшукової діяльності в зоні АТО.

Проте, висловлені дискусійні положення та зауваження не зменшують загальну позитивну оцінку проведеного дослідження. Завдання, які поставлені дисертантом, виконані. Автореферат дисертації повністю відповідає її змісту. Опубліковані автором наукові праці розкривають основний зміст дисертації.

В цілому дисертація є самостійним завершеним дослідженням, в якому одержані нові науково обгрунтовані результати. Вона відповідає вимогам, які встановлені у пп. 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор Горбатько Катерина Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти..

Офіційний опонент

Начальник кафедри інженерних спеціальних дисциплін
факультету підготовки спеціалістів бойового
(оперативного) забезпечення Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
кандидат педагогічних наук, доцент

С. І. ДЯКОВ

Підпис С.І. Дякова засвідчую:

Заступник начальника Національної академії сухопутних
військ імені гетьмана Петра Сагайдачного з наукової роботи,
кандидат історичних наук, доцент

В. СЛЮСАРЕНКО

